

prof. dr hab. Zdzisław Stolarczyk
Akademia Muzyczna w Krakowie
Dziedzina: Sztuki muzyczne
Dyscyplina artystyczna: Instrumentalistyka

Kraków, 21 lipca 2020

OPINIA RECENZENTA

Zleceniodawca opinii:

Rada Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego
w Poznaniu.

Dotyczy:

Postępowania o nadanie panu mgr Wojciechowi Jelińskiemu stopnia doktora sztuk
muzycznych w zakresie dyscypliny artystycznej instrumentalistyka.

Podstawowe dane o Kandydacie:

Mgr Wojciech Jeliński ukończył z wyróżnieniem Akademię Muzyczną im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu oraz prestiżową uczelnię Hochschule für Musik Hanns Eisler w Berlinie w klasie długoletniego puzonisty Filharmoników Berlińskich – prof. Christharda Gösslinga. Mgr Jeliński ma w swoim dorobku artystycznym liczne koncerty na prestiżowych festiwalach w kraju (m.in. podczas Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Współczesnej *Poznańska Wiosna Muzyczna*, Festiwalu *Muzyka w Starym* Krakowie, koncertu laureatów Konkursu Muzyki XX i XXI wieku w Studiu Koncertowym Polskiego Radia im. W. Lutosławskiego w Warszawie, koncertu *Witold Szalonek in memoriam* w Katowicach organizowanego przez Polskie Wydawnictwo Muzyczne) oraz na arenie międzynarodowej (m.in. w Czechach-*Gramodeska* w Pradze i Brnie; w Niemczech-w Hochschule für Musik Hanns Eisler w Berlinie, Berliner Philharmoniker, Hochschule für Musik und Theater w Rostoku, Filharmonii w Essen; w Austrii-*Marathon V-Festival for young contemporary music* w Wiedniu, Irlandii-*Zooming Irland* w Dublinie, Estonii-*Estonian Music Days* w Tallinie, Luksemburgu-*Zooming Luxembourg*).

Mgr Wojciech Jeliński jest członkiem Akademie der Berliner Philharmoniker (od 2016 roku). W roku 2015 zakwalifikował się do jednego z najważniejszych konkursów muzycznych na świecie-ARD Music Competition i został jego ćwierćfinalistą. Do istotnych osiągnięć w jego karierze należy także zdobycie wyróżnienia w konkursie *International Interpretative Wind Instruments Competition* w Brnie w 2013 roku, wyróżnienie na IX Konkursie Muzyki XX i XXI wieku dla Młodych Wykonawców w Radziejowicach w 2012 roku, II Nagroda na VIII Międzynarodowym Konkursie Instrumentów Dętych *Etiuda 2011* w Szczecinie czy III Nagroda na II Ogólnopolskim Konkursie Instrumentów Dętych Blaszanych w Akademii Muzycznej im. K. Szymanowskiego w Katowicach. Doktorant specjalizuje się w wykonywaniu muzyki XX i XXI wieku. Na co dzień związany jest z zespołem muzyki współczesnej *Sepia Ensemble* oraz kwartetem puzonowym *Trombon Quartet*. Jako solista występował m.in. z towarzyszeniem Orkiestry Tutta Forza z Gdańska pod batutą Rafała Kłoczko, Orkiestry Symfonicznej Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego z Poznania czy Norddeutsche Philharmonie Rostock pod dykcją Wojciecha Rajskiego. Ponad to w swoim dorobku artystycznym ma nagranych kilka płyt CD.

Kandydat prowadzi aktywną działalność pedagogiczną – jest asystentem w Katedrze Instrumentów Dętych Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu.

Opinia o pracy doktorskiej:

Praca doktorska mgra Wojciecha Jelińskiego pod tytułem: *Brzmieniowość w solowej i kameralnej polskiej twórczości puzonowej II połowy XX i XXI wieku na podstawie wybranych kompozycji* składa się z dwóch elementów tworzących nierozzerwalną i logiczną całość: dzieła artystycznego w postaci płyty CD oraz części opisowej. W części pisemnej wyróżnić można dwie główne części odpowiadające poszczególnym rozdziałom. Pierwszy z nich traktuje o zagadnieniach ujętego w temacie dysertacji słowa „brzmieniowość”, drugi poświęcony jest problematyce każdej z zarejestrowanych kompozycji. Wybór kompozycji stanowiących przedmiot pracy doktorskiej jest właściwy i uzasadniony merytorycznie. Kandydat nagrał i zanalizował między innymi dzieła, które należą do kanonu literatury puzonowej (*Sonatina* Kazimierza Serockiego). W zestawieniu znalazły się również dzieła najnowsze, które dopiero rozpoczynają swój artystyczny żywot jak np. *Smugi* Artura Kroschela. Promocję dzieł najnowszych, ich zarejestrowanie oraz szczegółowy opis oceniam jako działanie zasługujące na uznanie. Również godne podkreślenia jest zaprezentowanie w części opisowej pracy sylwetki profesora Juliusza Pietrachowicza - osoby o wyjątkowych zasługach dla polskiej puzonistyki, któremu zadedykowana została *Sonatina* Kazimierza Serockiego – najbardziej znana kompozycja w zestawieniu.

Na płycie CD zapisane zostały następujące utwory:

1. **Kazimierz Serocki** *Sonatina* (1954)
2. **Witold Szalonek** *Improvisations sonoritiques* (1968)
3. **Kazimierz Serocki** *Swinging Music* (1970)
4. **Henryk Mikołaj Górecki** *Muzyczka IV „Koncert puzonowy” op. 28* (1970)
5. **Paweł Mykietyn** *U Radka* (1993)
6. **Ewa Fabiańska-Jelińska** *Miniatures Sonoritiques* (2011)
7. **Zbigniew Kozub** *Arthrea III* (2015)
8. **Ewa Fabiańska-Jelińska** *Chorał i Toccatina* (2015)
9. **Artur Kroschel** *Smugi* (2017)

Jak uwidacznia to powyższy wykaz, Kandydat zapisał chronologicznie kompozycje na nośniku cyfrowym przedstawiając w ten sposób ewolucję możliwości sonorystycznych puzonu, która dokonała się w II połowie XX i na początku XXI wieku.

W nagraniu Doktorantowi towarzyszyli:

- Piotr Banyś – puzon,
- Marek Kaczor – puzon,
- Tomasz Kaczor – puzon,
- Szymon Józwiak – klarnet,
- Damian Kurek – trąbka,
- Mateusz Wołczański – trąbka,
- Mateusz Kurek – tuba,
- Mateusz Loska – kontrabas,
- Paulina Matysiak – waltornia,
- Tomasz Sośniak – fortepian,
- Anna Szmatoła – wiolonczela.

Nagrań dokonano w Państwowej Szkole Muzycznej I i II stopnia im. Wacława z Szamotuł w Szamotułach w dniach: 3-4. 11. 2018, 9 i 17. 12. 2018. Realizatorem nagrania był Łukasz Kurzawski. Zarejestrowanie tak dużej ilości utworów w ciągu krótkiego okresu czasu, wymagało od Kandydata i współwykonawców bardzo dobrego przygotowania w wielu aspektach począwszy od dyspozycji warsztatowej, wytrzymałości kondycyjnej, koncepcji artystycznej każdego z dzieł po umiejętności czysto organizatorskie. Patrząc przez pryzmat efektu finalnego Kandydat sprostał każdemu z powyższych warunków, co w mojej opinii zasługuje na szczególne wyróżnienie. Utrwalone nagranie pozwala ocenić Doktoranta jako dojrzałego artystę, o dużej sprawności wykonawczej i wielkiej wyobraźni. W sposób szczególny słyszalne jest jego niezwykle wyczulenie na niuanse kształtowania barwy i kolorystyki dźwięku, w pełnym zakresie skali instrumentu, w całej rozciągłości dynamicznej oraz znakomite opanowanie technicznej strony gry. Na wysokim poziomie artystycznym jest również współpraca Kandydata z innymi wykonawcami, zwłaszcza w zakresie gry kameralnej. Różnorodność utworów została przedstawiona w sposób interesujący i zrozumiały oraz w spójnej pod względem artystycznym interpretacji. Również realizacja dźwięku jest wykonana

starannie i w profesjonalny sposób. W mojej opinii zaprezentowane dzieło artystyczne jakim jest płyta CD zasługuje na wysoką ocenę.

Część opisowa pracy doktorskiej mgra Wojciecha Jelińskiego jest obszerna i obejmuje aż 180 stron. Składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów, zakończenia, bibliografii i streszczenia w języku polskim oraz angielskim. Ostatnie strony opisu zajmuje aneks, obejmujący spis utworów przeznaczonych na pużon skomponowanych przez polskich kompozytorów XX i XXI wieku oraz odpowiedzi kompozytorów (Zbigniewa Kozuba, Artura Kroschela oraz Ewy Fabiańskiej-Jelińskiej) do postawionych przez Kandydata pytań, ujętych w formę ankiety. Budowę pracy oceniam jako czytelną i prawidłową.

W Rozdziale I pt.: *Wokół pojęcia brzmieniowości* opisane zostały znaczenia stanowiącego podmiot dysertacji słowa „brzmieniowość”. Jak stwierdza to sam Autor: „rozważania zgromadzone w rozdziale pierwszym [...], stanowią punkt wyjścia do szczegółowego opisu zagadnień związanych z brzmieniem, na podstawie polskiej literatury muzycznej II połowy XX oraz XXI wieku przeznaczonej na pużon. Punktem wyjścia do analizy wybranych utworów [...], stały się prace wybitnych muzykologów i teoretyków muzyki, poświęcone sferze brzmieniowej, ale również rozważania samych kompozytorów”. W podzielonym na trzy podrozdziały pierwszym fragmencie części pracy doktorskiej, Kandydat opisuje to zagadnienie z trzech różnych punktów widzenia: genezy, ewolucji oraz współczesności. Interesujące w mojej opinii jest zwłaszcza spojrzenie na zagadnienie u progu jego powstania. Autor przytacza tezę, że kompozytorzy kwestię brzmienia darzyli większą uwagę dopiero począwszy od II połowy XIX wieku (twórczość Hektora Berlioza, Franciszka Liszta czy Ryszarda Wagnera), lecz element ten był obecny w twórczości już znacznie wcześniej. Aspekt ten popiera trafnym cytatem zaczerpniętym z książki poznańskiej teoretyczki muzyki Hanny Kostrzewskiej *Sonorystyka*¹: „Świadomość barwy, tak istotna dla struktury sonorystycznej, pojawia się dość wcześnie. Chociaż nie pełni roli dominującej, poprzez swoją wielowiekową obecność gromadzi potencjał środków umożliwiających zaistnienie sonoryzmu”². We fragmentach traktujących o brzmieniowości Kandydat cytuje kilkakrotnie Hannę Kostrzewską. Każdorazowo pojawiająca się teza autorki jest opatrzona trafnym komentarzem Autora, dającym możliwość całościowego zapoznania się z zagadnieniem.

Kolejne ogniwo Rozdziału I Doktorant poświęca rozwojowi sonoryzmu w XX wieku, co pozostaje w doskonałej harmonii z tematem pracy doktorskiej. Autor przytacza tu wiele

¹ H. Kostrzewska, *Sonorystyka*, Poznań, 1994.

² Ibidem.

teorii i opinii uznanych polskich muzykologów takich jak: Józef Chomiński czy Krzysztof Baculewski. Mgr Jeliński opisuje zagadnienie również przez pryzmat twórczości kompozytorów, których utwory stanowią elementy dzieła artystycznego: Witolda Szalonka, Henryka Mikołaja Góreckiego czy Kazimierza Serockiego. Spojrzenie takie oceniam jako trafne i zasadne. Trzeci segment Rozdziału I zawiera kolejne opinie o sonoryzmie tym razem wybranych polskich kompozytorów współczesnych. Czytając tekst, szczególną uwagę zwróciłem na zacytowaną opinię wybitnego polskiego twórcy Krzysztofa Pendereckiego, który o czasach poszukiwań w obszarze brzmieniowości wypowiedział się następująco: „To był wspaniały czas odkrywania efektów brzmieniowych, o jakich w muzyce tradycyjnej nikomu się nie śniło”. Jest to niezwykle istotny cytat również z punktu widzenia rozwoju puzonistyki. Począwszy od czasów powojennych po dziś dzień w technice sonorystycznej i zastosowaniu środków brzmieniowych w grze na puzonie dokonał się olbrzymi postęp. Ukazuje to Kandydat w całej swojej dysertacji podkreślając przy tym jednocześnie, że pomimo dodatkowych trudności wykonawczych związanych z tego rodzaju muzyką, sonoryzm zajmuje istotne miejsce w ewolucji języka brzmieniowego w muzyce współczesnej.

W Rozdziale II pt.: *Brzmieniowość rozpatrywana na podstawie wybranych kompozycji reprezentujących polską literaturę puzonową II połowy XX wieku oraz XXI wieku* Autor przyjął jednorodny schemat konstrukcyjny. Najpierw przedstawia artystyczną sylwetkę kompozytora, następnie dokonuje opisu genezy powstania utworów oraz dokonuje ich analizy muzycznej. Ponad to rozdział podzielony jest na siedem mniejszych sekcji (podrozdziałów), opisujących twórczość każdego z wybranych twórców. Pewną odrębnością charakteryzują się tu fragmenty poświęcone Kazimierzowi Serockiemu oraz Ewie Fabiańskiej-Jelińskiej. Podrozdziały te są nieco obszerniejsze od pozostałych, ze względu na fakt zarejestrowania dwóch kompozycji (*Sonatina* i *Swinging Music* K. Serockiego oraz *Miniatures Sonoristiques* i *Chorał i Toccata* E. Fabiańskiej-Jelińskiej) każdego z powyżej wymienionych twórców. Warto również odnotować we fragmencie traktującym o *Sonatinie* K. Serockiego skróconą wersję biografii Juliusza Pietrachowicza – pioniera polskiej puzonistyki, któremu zadedykowane zostało dzieło. Autor w interesujący sposób przytacza fakty z życia artysty przedstawiając również okoliczności jego spotkania z Serockiem. Następnie opisuje twórczą współpracę obydwu muzyków, która zaowocowała powstaniem utworów cieszących się ogromną popularnością w skali międzynarodowej. Doktorant dokonuje następnie wnikliwej analizy stylistyczno-formalnej *Sonatiny* podkreślając mocno jej ludowy charakter.

Podrozdział poświęcony utworowi *Swinging Music* tego samego kompozytora zawiera nie tylko opis okoliczności powstania utworu, ale również podstawowe wiadomości z zakresu

historii jazzu. Z dużym zainteresowaniem przeczytałem fragment traktujący o dwoistości terminu *Swing* – formotwórczego z punktu widzenia dzieła. Rzetelnie wykonana analiza, zawiera ponadto informacje o stylistyczno-formalnej stronie utworu. Wiele miejsca Autor poświęca również zastosowanym efektom brzmieniowym – opisuje nowatorskie jak na moment powstania utworu efekty brzmieniowe jak zastosowanie tłumika *wah-wah*, brzmieniowo-artykulacyjne (*frullato*) oraz sonorystyczne jak: „pocieranie kciukiem owiniętym chusteczką o wnętrze zwilżonego ustnika w instrumencie w celu osiągnięcia efektu <trzeszczącego dźwięku>”.

Zgodnie z przyjętym schematem, Doktorant opisując *Improvisations sonoristiques* Witolda Szalonka rozpoczyna od krótkiego biogramu kompozytora oraz okoliczności powstania dzieła. Następnie zamieszczone zostały liczne opisy efektów sonorystycznych. Autor przytacza tu w sposób całościowy legendę objaśniającą znaki graficzne użyte w partyturze, dając szereg wskazówek wykonawczych. Moją uwagę wzbudził także akapit poświęcony sposobowi uzyskiwania efektu *frullato* w najniższych rejestrach skali instrumentu. Kandydat przedstawia zagadnienie w sposób bardzo szczegółowy. Warto odnotować, że nagranie utworu Witolda Szalonka zwraca uwagę precyzją wykonania. Doktorant wraz z towarzyszącymi mu współwykonawcami zaprezentował stojące na wysokim poziomie umiejętności gry zespołowej. Artyści perfekcyjnie odczytali zawilości partytury sonorystycznej typowej dla okresu lat sześćdziesiątych XX wieku, uzyskując przy tym spójną i czytelną wizję artystyczną.

Konstrukcja podrozdziału poświęconemu utworowi Henryka Mikołaja Góreckiego *Muzyczna IV – Koncert puzonowy* jest zgodna z wcześniej przyjętą zasadą. Po przedstawieniu w encyklopedyczny sposób sylwetki kompozytora oraz genezy dzieła, Kandydat szczególnie mocno podkreśla rolę jaką kompozytor powierzył puzoniście. Jest to dyrygowanie całością. Mgr Jeliński opisuje jak istotny jest to aspekt dla przebiegu dzieła popierając to stwierdzenie licznymi przykładami nutowymi oraz komentarzami autorstwa kompozytora.

Po przedstawieniu sylwetki Pawła Mykietyna – autora utworu *U Radka* Doktorant przedstawia zgodnie z przyjętą regułą okoliczności związane z powstaniem dzieła. Wzbudziły one moje zainteresowanie, szczególnie we fragmencie opisującym co było inspiracją dla powstania kompozycji. Następnie mgr Jeliński przeprowadza analizę stylistyczno-formalną dzieła zawierającą opis zastosowanych w nim środków brzmieniowych i wykonawczych.

W podrozdziale omawiającym kompozycje Ewy Fabiańskiej-Jelińskiej Kandydat przyjął konstrukcję bliźniaczą do zastosowanej w analogicznym odcinku poświęconym utworom Kazimierza Serockiego. Autor kolejno przedstawia tu sylwetkę kompozytorki, a następnie omawia każde z jej dzieł – opisując okoliczności ich powstania i dokonując szczegółowej analizy każdego z nich. Z dużym zainteresowaniem przeczytałem fragment dotyczący genezy powstania utworu *Miniatures Sonoristiques* i jego związek z twórczością Witolda Szalonka. W analizie stylistyczno-formalnej Kandydat opisuje liczne zastosowane w utworze środki brzmieniowo-wykonawcze. Warto odnotować tu zwłaszcza opis dwudźwięków oraz połączenia dwóch efektów brzmieniowych np. *glissando* i *frullato*.

Część opisująca *Chorał i Toccatine* zawiera genezę powstania utworu oraz jego analizę. We fragmencie analitycznym Doktorant wielokrotnie podkreśla specyficzną rolę puzonu – solisty w pierwszym ogniwie dzieła – Chorale. Fakt ten udokumentowany jest stosownymi fragmentami graficznymi partytury obrazujący nadrzędną rolę tego instrumentu względem współwykonawców. Wiodąca rola puzonu jest również słyszalna w nagraniu utworu. Sama rejestracja dzieła zwróciła moją uwagę homogenicznością brzmienia kwintetu wykonawców oraz wysoką precyzją wykonawczą.

Podrozdział traktujący o utworze *Arthrea III* skonstruowany jest w zgodzie z przyjętą formą. Autor wiele miejsca poświęca sylwetce zasłużonego poznańskiego kompozytora i pedagoga Zbigniewa Kozuba, a następnie przedstawia okoliczności powstania utworu. Analiza stylistyczno-formalna obfituje w liczne przykłady nutowe. W opisie Autor kładzie nacisk na groteskowy charakter dzieła (doskonale oddany w nagraniu) oraz specyfikę stosowania różnego rodzaju tłumików.

Opis ostatniego w zestawieniu utworu *Smugi* Artura Kroschela, przeznaczonego na kwartet puzonowy, oparty jest na przyjętej konstrukcji. Podobnie jak w poprzednich przypadkach Doktorant prezentuje sylwetkę autora kompozycji, genezę dzieła, po czym przechodzi do jego analizy. W tej ostatniej mgr Jeliński przedstawia formatwórcze dla dzieła założenia stylistyczne, brzmieniowe i wykonawcze, głównie: *glissando*, tłumiki oraz interesujące operowanie dynamiką.

We fragmencie części opisowej nazwanej *Zakończeniem* autor przedstawia podsumowanie i właściwe wnioski płynące z przeprowadzonych analiz i badań. Na szczególne uznanie zasługuje tu postawiona teza, w której Kandydat dowodzi, że: „wzajemna inspiracja kompozytorów i wykonawców w zakresie poszukiwania różnych odcieni brzmieniowych w utworach współczesnych, jest niezbędnym elementem i krokiem milowym

w rozwoju i ewolucji świata muzycznego”. Powyższe zdanie stanowi najlepszy wniosek płynący z całości dysertacji, i tym samym wyczerpuje temat.

W ocenie techniki pisania pracy na podkreślenie zasługuje czytelny styl wypowiedzi, bogate słownictwo i wysoki poziom graficzny. Uwagę zwracają jedynie uchybienia edytorskie takie jak: brak wyjustowania tekstu czy niekonsekwencja w stosowaniu *hiperlinków*. Wszystkie one pozostają jednak bez jakiegokolwiek wpływu na merytorycznie wysoką jakość całości. Aspektem, który chciałbym bardzo mocno podkreślić jest sposób, w jaki Kandydat potraktował wątek badawczo-odkrywczy. Bibliografia obejmuje szeroki spis publikacji wydanych drukiem z podziałem na: encyklopedie, słowniki, opracowania ogólne oraz książki i artykuły. Autor wielokrotnie (szczególnie w obszarze Rozdziału I) posługuje się cytataми autorytetów z dziedziny muzykologii oraz opiniami kompozytorów. Obecne również jest *gros* materiałów pochodzących z Internetu. Sięgnięcie do tak wielu źródeł pozwala wysnuć wniosek o wysokim zaangażowaniu oraz wyjątkowej wnikliwości Doktoranta. Wyróżnić chciałbym także opracowanie przez Kandydata ankiety dla kompozytorów współczesnych, których dzieła zarejestrowane zostały na nośniku cyfrowym. Dzięki ośmiu precyzyjnie postawionym pytaniom dowiedzieć się możemy między innymi jakie cele przyświecały kompozytorom w podczas tworzenia oraz jak wyglądał sam proces twórczy. Bardzo interesujące są również odpowiedzi twórców dotyczących postrzegania przez nich sonoryzmu. Moje wątpliwości wzbudza jednak zacytowanie mocno kontrowersyjnej opinii jednego z kompozytorów na temat twórczości Witolda Szalonka. Opinię tę traktuję jako czysto prywatną. Specjalnego podkreślenia wymaga fakt sporządzenia przed Autorem dokładnego indeksu utworów na puzon polskich kompozytorów w XX i XXI wieku. W oparciu o podział dzieł ze względu na datę urodzenia kompozytorów (urodzeni po roku 1870, urodzeni po roku 1930, urodzeniu po roku 1950, urodzeni po roku 1970) Doktorant wymienia 166 (*sic!*) pozycji z udziałem puzonu powstałych od początku XX wieku do chwili obecnej. Ten element dysertacji uważam za niezwykle cenny z punktu widzenia nie tylko przyszłych pokoleń puzonistów, współczesnych adeptów, ale również obecnych profesjonalistów- wykonawców i pedagogów. Sporządzenie antologii tego typu wymagało od Kandydata wielkiego nakładu pracy oraz wnikliwych badań co zasługuje na moje najwyższe uznanie.

KONKLUZJA

Praca doktorska mgra Wojciecha Jelińskiego stanowi cenny wkład w dyscyplinę artystyczną Instrumentalistyka. Dzieło artystyczne oraz jej opis pozwalają przedstawić przedmiot pracy doktorskiej niezwykle dogłębnie i czytelnie. Praca stanowi kompendium wiedzy nie tylko o roli jaką odegrał puzon w muzyce polskiej czasów powojennych, ale również i o sonoryzmie – istotnym nurcie języka muzycznego XX i XXI wieku. Zakres i forma podanych informacji jest dla reprezentowanej dziedziny sztuk muzycznych niezwykle wartościowa i stanowi istotny wkład do kultury muzycznej Polski.

Stwierdzam z ogromną satysfakcją, iż pan mgr Wojciech Jeliński wykazał się głęboką wiedzą praktyczną i teoretyczną, a także umiejętnościami analitycznymi i badawczymi. Tym samym Doktorant w pełni rozwiązał założone zagadnienie artystyczne i spełnił wymagania art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku.

Pracę doktorską pana mgra Wojciecha Jelińskiego przyjmuję.

prof. dr. hab. Zdzisław Stolarczyk